

**UNIVERSITATEA BABEȘ – BOLYAI
CLUJ – NAPOCA
FACULTATEA DE LITERE**

**CONTRIBUȚII ALE CĂRTURARILOR
GERMANI TRANSILVĂNENI LA
STUDIUL CULTURII POPULARE
ROMÂNEȘTI ÎN SECOLUL XIX**

Rezumat

Coordonatori științifici:

Prof.univ. Dr. ION ȘEULEAN

Prof.univ. Dr. ANDRÁS F. BALOGH

Doctorand:

MONICA TRIFON (căs. NEGOESCU)

2016

CUPRINS

INTRODUCERE	4
1. ASPECTE TEORETICE DE ANTROPOLOGIE CULTURALĂ.....	7
1.1. Cultura ca text	9
1.2. Termenul de <i>cultură</i>	17
1.3. Antropologia culturală a ritualului	38
1.4. Cultura ca traducere.....	45
1.5. Aspecte de cultură populară românească din perspectiva spațiului german	57
2. LIRICĂ ȘI EPICĂ POPULARĂ ROMÂNEASCĂ	66
2.1. MARTIN SAMUEL MÖCKESCH (1813 – 1890).....	67
<i>Romänische Dichtungen (Poezii românești).....</i>	<i>68</i>
2.2. JOHANN KARL SCHULLER (1794 – 1865).....	71
<i>Über einige merkwürdige Volksagen der Romänen (Asupra unor remarcabile legende populare ale românilor).....</i>	<i>72</i>
<i>Kolinda, eine Studie über romänische Weihnachtslieder (Colinda, studiu despre cântecul românesc de Crăciun) .....</i>	<i>73</i>
<i>Aus der Walachei. Romänische Gedichte und Sprichwörter (Din Țara Românească. Poezii și proverbe românești) .....</i>	<i>74</i>
<i>Romänische Volkslieder (Cântece populare românești) .....</i>	<i>75</i>
2.3. JOSEF MARLIN (1824 – 1849)	78
<i>Horra .....</i>	<i>80</i>
<i>Literatur der Rumaenen oder Walachen (Literatura românilor sau valahilor).....</i>	<i>84</i>
<i>Wanderungen im Westlichen Siebenbürgen (Călătorii în Vestul Transilvaniei).....</i>	<i>89</i>
<i>Literatura ca armă politică .....</i>	<i>90</i>
2.4. FRIEDRICH WILHELM SCHUSTER (1824 – 1914)	92
<i>Über das walachische Volkslied (Despre cântecul popular românesc).....</i>	<i>94</i>
2.5. EMIL SIGERUS (1854 – 1947).....	99
<i>Romänische Kretinzen (Catrința românească).....</i>	<i>101</i>

<i>Romänische Frauenarbeiten (Lucrul de mână al româncelor)</i>	102
<i>Romänische Volkskunst (Arta populară românească)</i>	103
<i>Die textile Volkskunst der Rumänen (Arta populară textilă a românilor)</i>	104
<i>Reisehandbuch für Grossromänien (Ghid de călătorie pentru România Mare)</i> ...	105
2.6. LUDWIG VINZENZ FISCHER (1845 – 1890)	107
<i>Die Romänische Literatur in Deutschland. Ein Repertorium (Literatura română în Germania. Repertoriu)</i>	108
3. CREDINȚE ȘI OBICEIURI POPULARE	110
3.1. WILHELM SCHMIDT (date necunoscute)	111
<i>Das Jahr und seine Tage in Meinung und Brauch der Rumänen Siebenbürgens. Ein Beitrag zur Kenntniß des Volksmythus (Anul și zilele sale în concepția și obiceiurile românilor din Transilvania. O contribuție la cunoașterea mitului popular)</i>	111
3.2. ROBERT PREXL (date necunoscute)	113
<i>Der Aberglaube. Besprechungsformeln der Rumänen in Siebenbürgen (Superstiții. Descânțece ale românilor din Transilvania)</i>	114
<i>Rumänische Brautwerbung und Hochzeit in Siebenbürgen (Peșitul și nunta românească în Transilvania)</i>	124
<i>Geburts- und Todtengebräuche der Rumänen in Siebenbürgen (Obiceiuri de naștere și moarte ale românilor în Transilvania)</i>	124
3.3. HEINRICH VON WLISLOCKI (1856 – 1907)	130
<i>Aus dem Leben der Siebenbürger Rumänen (Din viața românilor transilvăneni)</i>	130
3.4. TIBOLT SCHMIDT (date necunoscute)	133
<i>Turca în Comitatul Hunedoarei</i>	134
<i>Colindatul românilor din Transilvania</i>	136
<i>A katona a hazai oláh népköltészetben (Soldatul în poezia populară a țării)</i>	144
<i>Adalékok a hazai oláhság temető-kultuszához (Contribuții la cultul cimitirelor la vlahii de acasă)</i>	145
4. BASME ȘI LEGENDE	148
4.1. FRANZ OBERT (1828 – 1914)	149
<i>Die Mokanen und ihre Heerden (Mocanii și turmele lor)</i>	150
<i>Basme și legende românești din Ardeal (Basme și legende românești din Ardeal)</i>	151
4.2. JOSEPH HALTRICH (1822 – 1886)	152

<i>Sächsische Volksmärchen aus Siebenbürgen (Basmе populare săsești din Transilvania)</i>	153
4.3. FRIEDRICH MÜLLER (1828 – 1914)	156
<i>Siebenbürgische Sagen (Legende transilvane)</i>	157
4.4. JOSEPH CARL HINTZ-HINȚESCU (1828 – 1900)	160
<i>Proverbele românilor</i>	161
<i>Fabule, narațiuni sau povești ori basmuri de ale poporului</i>	162
4.5. ADOLF SCHULLERUS (1864 – 1928)	165
<i>Siebenbürgisches Märchenbuch (Cartea poveștilor transilvane)</i>	167
<i>Siebenbürgische Volkskunde im Umriß (Tratat de etnografie a sașilor din Transilvania)</i>	169
4.6. PAULINE SCHULLERUS (1858 – 1929)	171
<i>Rumänische Volksmärchen aus dem mittleren Harbachtale, im Anhang aus dem Altal (Basmе populare românești de pe Valea Hârtibaciului de Mijloc și de pe Valea Oltului)</i>	178
<i>Glaube und Brauch bei Tod und Begräbnis der Rumänen im Harbachtale (Credințe și obiceiuri de moarte și înmormântare ale românilor de pe Valea Hârtibaciului)</i>	181
<i>Planzen in Glaube und Brauch der Siebenbürger Sachsen (Plante în credințele și obiceiurile sașilor transilvăneni)</i>	183
5. CONCLUZII	186
BIBLIOGRAFIE	192
ANEXE	204

REZUMAT

Cuvinte-cheie: cultură populară românească, cultura ca traducere, cărturari germani transilvăneni, hibriditate, identitate, cultura ca text, secolul 19

În contextul creșterii interesului pentru științele umaniste, mai ales pentru literatura populară de la începutul secolului 19, datorată și influenței filozofiei herderiene, cărturarii germani transilvăneni se vor apleca întâi asupra culegerii folclorului săsesc în dorința lor de a arăta ce s-a păstrat din spiritul german în Transilvania, dar și pentru a-și defini identitatea. Încă de la sfârșitul secolului 18 Herder vorbea despre greutatea pe care această ‚insulă de germanitate‘ trebuia să le depășească.¹ Pe lângă originea sașilor, care ajung în estul și sudul acestei zone geografice în secolele XII-XIII în principal din Germania, nord-estul Franței și Belgia, atracția lor către Germania se mai justifică atât prin educația făcută în universități din această țară unde luaseră avânt mișcările progresiste de la începutul secolului 19, cât și prin cultul protestant dominant printre ei. Ca fii de pastori, era firesc ca tinerii sași să studieze teologia protestantă la Berlin și Leipzig, știut fiind faptul că în Imperiul Austro-Ungar cultul dominant era cel catolic; drept urmare, cărturarii sași vor stabili în timpul acestor studii legături cu intelectuali germani de marcă, dovadă stă corespondența importantă dintre Frații Grimm, de exemplu, și aceștia.² Pentru studiul culturii populare românești și săsești orașul Leipzig mai este important și datorită înțelegerii pe care studenții sași o fac aici cu puțin înainte de mijlocul secolului 19. Influențați și de romantism, cinci dintre aceștia, la inițiativa lui Friedrich Wilhelm Schuster, se vor înțelege ca la întoarcerea în țară să culeagă folclor săsesc. Astfel, Josef Haltrich va culege basm popular, Friedrich Müller, legende, Fr. W. Schuster, cântec popular, iar Johann Mätz, obiceiuri, așadar întreg domeniul cultural stabilit de Frații Grimm.

Pe de altă parte, multitudinea de graiuri săsești care exista în Transilvania i-a obligat pe saxo-români (așa cum îi numea Gh. Bogdan-Duică) să decidă asupra unei limbi comune, germana, care, începând cu mijlocul secolului 19, se preda în școli. În lupta lor pentru oficializarea limbii germane, comunitățile săsești se unesc și pentru a

---

¹ Protze, Helmut: *Leipzig und Siebenbürgen. Siebenbürger in Leipzig*. În: *Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde*, 19 (1996), caiet 2, p. 157.

² Vlaicu, Monica (editor): *Briefe an Georg Daniel Teutsch*, Wien: ed. Böhlau 1994.

---

obține anumite drepturi în imperiu. În timp, acestea se întăresc dezvoltând legături firești, economice și politice cu nația română din Transilvania. Datorită acestui trai în comun, nu întârzie să apară și influențele interculturale, începând cu împrumuturile din/în limbile care se vorbeau în această zonă până la cele din costumul popular, toate acestea conducând la adâncirea relațiilor dintre germanii și românii din Transilvania.

În ceea ce privește relațiile culturale dintre cele două nații, acestea au fost puternice, iar aici trebuie amintite contribuțiile unor cărturari germani la întocmirea unor gramatici românești (Andreas Clemens)³ și ale unor cărturari români (Ioan Piuariu-Molnar) la întocmirea unor manuale bilingve germano-române (*Deutsch-Wallachische Sprachlehre*, Viena, 1788). Un rol important în abordarea unor probleme culturale și sociale din sânul ambelor nații l-a avut și presa transilvăneană a secolului 19, atât cea de limbă română, cât și cea de limbă germană. Astfel, trebuie menționate aici foile *Siebenbürger Bote*, *Siebenbürgische Provinzialblätter* sau *Siebenbürgisches Intelligenzblatt*,⁴ dar mai ales *Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde* (Arhiva Asociației pentru cunoașterea Transilvaniei), al cărei motto era: „Noi vrem să unim, nu să despărțim – noi vrem să împăcăm, nu să dezbinăm”⁵ și la ale cărei sesiuni participau periodic și intelectuali români. Era un german transilvănean, Johann Gött, cel care tipărea ziarele românești *Gazeta Transilvaniei* și *Foaie pentru minte, inimă și literatură* de la Brașov, însă acesta era mai mult decât un simplu proprietar de tiparniță, el având un rol important în sprijinirea presei românești transilvănene ori de câte ori autoritățile provocau neajunsuri.

Folclorul românesc a trezit interesul intelectualilor germani transilvăneni în mod firesc în urma traiului alături de români; ca urmare, va exista la cărturarii germani dorința de a face lumină asupra originii românilor și a înrudirii cu alte popoare, pe lângă identificarea unor idealuri comune. Culegerea de folclor românesc în general a fost considerată mereu ca o datorie de onoare, chiar dacă acest lucru avea și implicații politice. Prin urmare, acești intelectuali germani vor începe prin culegerea de cântec popular românesc deoarece acesta era mai accesibil.

---

³ Pancratz, Arnold: *Beiträge von Siebenbürger Sachsen zur Erlernung der rumänischen Sprache*. În: *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*, vol. III, Sibiu: Editura Academiei Române 1960.

⁴ Pervain, Iosif; Ciurdariu, Ana; Sasu, Arelu: *Românii în periodicele germane din Transilvania. 1778-1840. Bibliografie analitică*. București: Editura Științifică și Enciclopedică 1977-1983.

⁵ Göllner, Carl: *Die Siebenbürger Sachsen in den Revolutionsjahren 1848–1849*. București: Editura Academiei R.S.R. 1967, p. 38.

Această lucrare se dorește a fi o analiză complexă a contribuțiilor pe care cărturarii germani transilvăneni le-au avut la studiul culturii populare românești în secolul 19, oferind mai multe perspective, și anume antropologică, politică, istorică și socială.

Structural, lucrarea este împărțită în cinci capitole, în funcție de teoriile antropologice moderne, dar și de genurile abordate. Titlul capitolului întâi este *Aspecte teoretice de antropologie culturală* și include, pe lângă o scurtă istorie a coloniștilor sași în Transilvania, teorii de antropologie culturală referitoare la concepte de ‚cultură‘, ‚cultură ca text‘, ‚turnură culturală‘ discutate de cercetătoarea Doris Bachmann-Medick, așa cum se pot aplica ele în textul literar având ca rezultat identificarea aspectelor de cultură populară. În analiza materialului din această teză s-au mai folosit și concepte ca ‚lectură în contrapunct‘, ‚cultură ca traducere‘, ‚liminalitate‘, ‚hibriditate‘ ale cercetătorilor Clifford Geertz, James Clifford, Victor Turner, Homi Bhabha, Arjun Appadurai. În încheierea capitolului sunt prezentate personalitățile de la sfârșitul secolului 18 și începutul secolului 19 care au avut un impact covârșitor asupra culturii europene în general, și anume Johann Gottfried Herder și Frații Grimm sau, pe plan local, un important rol politic în evenimentele de la 1848, Stephan Ludwig Roth.

În cel de-al doilea capitol, intitulat *Lirică și epică populară românească*, sunt analizați acei intelectuali transilvăneni de origine germană care au cules cântec popular românesc. Pe lângă faptul că această culegere de folclor românesc s-a făcut în paralel cu cea a folclorului săsesc, cântecul popular al românilor i-a atras prin muzicalitate, exotic și frumusețe. Personalitățile tratate aici sunt Martin Samuel Möckesch și volumul său de traduceri din poezia populară și cultă românească din 1851 intitulat *Romänische Dichtungen*, Johann Karl Schuller, Josef Marlin și scrierile sale, Friedrich Wilhelm Schuster, Emil Sigerus și Ludwig Vinzenz Fischer. Unii dintre cei menționați anterior s-au ocupat atât de culegerea de cântec popular românesc, cât și de elaborarea unor studii (Friedrich Wilhelm Schuster, Josef Marlin), de scrierea unui roman și a unor povestiri (Josef Marlin), astfel încât au fost tratați în întregime în acest capitol.

Credințe Și Obiceiuri Populare este titlul celui de-al treilea capitol în care s-a încercat, printre altele, evidențierea faptului că de pe la mijlocul secolului 19 are loc o maturizare a abordării unor aspecte ale culturii populare românești. În afară de Wilhelm Schmidt și Heinrich von Wlislöcki, personalități cunoscute, în acest capitol se mai tratează cărturari ca Robert Prexl și Tibolt Schmidt. Noutatea în cazul lui Robert Prexl constă în analiza a două studii despre a căror existență nu s-a știut nimic până acum. Este vorba despre *Rumänische Brautwerbung und Hochzeit in Siebenbürgen* și

---

Geburts- und Todtengebräuche der Rumänen in Siebenbürgen, pe lângă studiul referitor la descântece. Referitor la Tibolt Schmidt, în lucrarea de față este analizat manuscrisul său în limba română, *Colindatul românilor din Transilvania*, găsit de autoarea prezentei lucrări în Arhivele Naționale din Sibiu, precum și trei articole, dintre care două inedite, acestea din urmă fiind menționate în volumul bibliografic al lui Teofil Bugnariu, publicat în 2013 la Cluj. Chiar dacă toate materialele lui Schmidt au fost publicate în limbile română și maghiară, există motive pentru a-l considera german, dacă ținem cont de numele său și de anumite detalii existente în scrisoarea atașată manuscrisului. Lipsa până la ora actuală a unor date biografice în cazul a trei dintre acești cărturari se datorează faptului că au fost complet trecuți cu vederea de către lexicoanele și dicționarele folcloriștilor.

Capitolul patru poartă titlul *Basme și legende*, în care din nou, unii dintre cărturarii sași care s-au ocupat, pe lângă culegerea de basme, și de obiceiuri au fost analizați în întregime doar în acest capitol. Este cazul lui Johann Carl Hintz-Hințescu, Adolf Schullerus și, în special Pauline Schullerus, alți cărturari tratați în acest capitol fiind Franz Obert și Friedrich Müller. Volumul de basme al lui Obert ar fi putut fi cea mai importantă culegere de acest fel nu numai prin volum ci și prin originalitate, însă a fost publicat mult prea târziu pentru a mai trezi vreun interes.

Concluziile din capitolul cinci includ rezultatele cercetărilor, modalitățile prin care aspectele de cultură populară românească sunt ilustrate în textul literar, construirea unei identități proprii prin redarea imaginii celuilalt, cultura transilvană ca o cultură hibridă, felul în care au fost folosite concepte ca lectură în contrapunct, spațiu comun de creație, cultură ca traducere.

Bibliografie și Anexe sunt cele două părți care încheie lucrarea. Bibliografia, împărțită în trei, cuprinde *Bibliografia operelor studiate* ce conține lucrările, culegerile intelectualilor germani transilvăneni, *Bibliografie secundară*, care include titlurile lucrărilor critice și *Bibliografie electronică*.

Perspectiva antropologică modernă pe care lucrarea de față o oferă scoate la iveală posibile explicații ale interesului cărturarilor germani de la sfârșitul secolului 19 pentru cultura populară românească. Cu ajutorul anumitor teorii și concepte ale antropologiei culturale moderne se arată aici modalitățile prin care culturile transilvănene formează o cultură hibridă încă din secolul 19 când, într-un spațiu comun geografic se poate vorbi de o conștiință națională. Conceptele de *cultură ca text*, *cultură ca traducere*, *zonă liminală*, *lectură în contrapunct* reprezintă un ajutor în redarea aspectelor culturale prin studiile și

---

culegerile de folclor românesc scrise/întocmite de intelectualii sași și în crearea unei identități specifice transilvănene.

Cultura populară din Transilvania a suscitat interes încă din secolul 18 și datorită unui curent european de culegere a folclorului, odată cu filozofia lui Johann Gottfried von Herder care vedea în cultivarea limbilor naționale, medii de identificare și dezvoltare a elementelor specifice popoarelor, prin urmare culegerea cântecului popular era, în opinia sa, păstrătorul tezaurului național specific fiecărui popor. Dacă în Europa de Vest ideile sale filozofice au fost admirate, comentate sau, dimpotrivă, combătute, în Europa de Est ele au dat naștere la adevărate mișcări în sânul națiilor, menite să trezească în acestea o conștiință națională. Astfel, folclorul include și o latură politică, iar acest lucru l-a subliniat poate cel mai bine Marlin care considera că scrierile sale trebuie să aibă un scop politic, de aceea atât povestirea sa *Wanderungen* ...precum și studiul său despre cântecul popular românesc, publicate în *Österreichische Blätter* din Viena reprezintă adevărate manifeste politice. Peste un secol și jumătate, cercetătoarea Marianne Mesnil sublinia caracterul politic al folclorului, afirmând că interesul pentru folclor se ivește odată cu apariția conștiințe naționale și a revendicărilor existenței politice, iar cei care culeg folclor devin purtătorii de cuvânt ai revendicărilor de independență⁶.

Cărturarii germani transilvăneni au avut întotdeauna dorința de a fi acceptați ca parte a poporului german, iar această idee o găsim, afirmată sau doar sugerată, la aproape toți intelectualii de origine germană din această zonă. Majoritatea își publică scrierile în reviste din Leipzig, Berlin și Hamburg și mai puțin în reviste locale, ceea ce face dificilă sau chiar imposibilă găsirea unor articole scrise de ei, de aceea unii dintre ei au fost ignorați de lexicoanele și dicționarele de specialitate.

Începând cu Josef Marlin se poate vorbi despre o turnură culturală datorită textului studiului său referitor la cântecul popular românesc, text pe care acesta îl transformă într-unul autoetnografic prin autodefinirea sa ca ‚gebome Siebenbürgen‘, ‚transilvănean născut‘, reprezentându-se, astfel pe *sine* prin reprezentarea *celuilalt*. La fel va face și Pauline Schullerus cu studiul său despre plante din cultura sașilor, un studiu-în-studiu, de fapt, de vreme ce acesta include pagini întregi de note de subsol referitoare la obiceiuri românești ce includ plante. Cultura se poate, astfel, defini ca proces social în care oamenii, cu ajutorul unui text, își construiesc identități și comunică înțelesuri, putându-se vorbi, așadar, despre *cultura ca text*.

---

⁶ Mesnil, Marianne; Popova, Asia: *Etnologul între șarpe și balaur. Eseuri de mitologie balcanică*. București: ed. Paideia 1997.

Tensiunile firești, de altfel, datorate traiului în comun al românilor cu etnia germană în Transilvania, sugerat (J. Marlin, R. Prexl, W. Schmidt) sau evidențiat (Pauline Schullerus) conduce la ideea existenței unei culturi hibride transilvane care apare definită nu doar geografic ci și de o atmosferă tipică zonei, un spațiu comun ce își lasă amprenta asupra creației artistice, acel spațiu mioritic (identificat de Lucian Blaga) ce ține laolaltă națiile trăitoare aici.

Unele scrieri ale cărturarilor germani referitoare, aparent doar, la folclor săsesc, dacă ar fi să ne luăm numai după titluri, conțin adevărate studii de cultură populară românească inserate în paralel, ceea ce demonstrează că a existat la acești învățați germani dorința de a-și stabili o identitate proprie prin reprezentarea aspectelor culturale ale *celuilalt*. Este cazul Paulinei Schullerus cu studiul său despre plante, *Pflanzen im Glauben und Brauch der Siebenbürger Sachsen*, cel al lui Adolf Schullerus cu volumul său *Scurt tratat de etnografie a sașilor din Transilvania* sau cel al lui J. Haltrich cu a sa culegere de basme săsești dintre care un număr de 31 pot fi considerate variante românești. În ceea ce privește titlurile generalizatoare, ca *Siebenbürgische Sagen* de Friedrich Müller, *Siebenbürgisches Märchenbuch* de Adolf Schullerus etc. nu fac altceva decât să demonstreze că în Transilvania exista deja conștiința unei nații transilvănene de diferite origini încă de pe la jumătatea secolului 19, argument în favoarea existenței unei culturi hibride.

Un rol important în construcția identității proprii prin redarea *celuilalt* l-au avut și traduceri făcute de acești cărturari germani transilvăneni. Zona gri dintre textul inițial și produsul final este una de tensiuni și conflicte apărute în funcție de cultura de origine a traducătorului și de limba, respectiv cultura în care se traduce. Fiecare dintre intelectualii sași au rezolvat aceste conflicte în felul său, potrivit talentului sau intenției de a ilustra un anumit aspect. Felul în care aceștia o fac este, în cazul unora, remarcabil, remarcându-se aici Fr. W. Schuster, R. Prexl și Pauline Schullerus. Traducerile lui Fr. W. Schuster pot fi privite fără teama de a greși ca fiind excepționale, datorită talentului său poetic el redând nu numai sensul versurilor românești, ci păstrând și metrica. Pauline Schullerus se situează la polul opus, ea nu are un talent anume pentru versificație sau traduceri, ba mai mult, ea face și greșeli de traducere la o primă vedere. Meritul ei este altul, și anume, ea folosește acești calculi lingvistici pentru a reda mentalitatea românească, felul în care o nație gândește prin modalitatea de construcție a expresiilor. În cele din urmă, ea rezolvă conflictul redând sensul corect al proverbelor sau al sintagmelor românești. Acesta

---

reprezintă un alt mod de a-l reprezenta pe celălalt, ceea ce se poate concentra în sintagma *cultura ca traducere*.

Antropologul Victor Turner definește ritualul ca fiind parte a dramelor sociale ce includ conflicte reglementate și structurate într-un anumit fel; în funcție de aceasta, cercetătorul britanic diferențiază ceremonia de ritual, cel dintâi indică, cel din urmă transformă. Simbolic, cele trei evenimente importante din viața unui om, nașterea, nunta și înmormântarea reprezintă trecerea într-o altă condiție, ceea ce o include și pe cea de liminalitate dintre cele două stări, cea inițială și cea finală, subliniate foarte bine, conștient sau nu, de cărturarii transilvăneni de etnie germană interesați de redarea obiceiurilor românești, și anume, Robert Prexl, Wilhelm Schmidt, Tibolt Schmidt, Pauline Schullerus. Liminalitatea presupune și un statut existențial precar, aflat într-o zonă nesigură, plină de pericole, ce pot amenința ființa, din acest punct de vedere ritualurile având rolul de a proteja beneficiarul supus trecerii. Cele două articole ale lui Robert Prexl analizate pentru prima oară în această lucrare (*Rumänische Brautwerbung und Hochzeit in Siebenbürgen* și *Geburts- und Todtengebäude der Rumänen in Siebenbürgen*) subliniază și starea de liminalitate prin descrierea amănunțită a obiceiurilor de naștere, nuntă și înmormântare ce include și versuri populare românești atât în română cât și în germană.

În analiza relației dintre identitate culturală și literatură, fenomenele contrapunct evidențiate de Edward Said oferă o altă perspectivă antropologică, și anume, aici se au în vedere istoria dominantă și cea dominată, desconsiderată. În buna lor intenție de a face cunoscută cultura populară românească, Adolf și Pauline Schullerus redau aspecte culturale românești folosind pe alocuri și un ton ironic. Heinrich von Wlislöcki și Friedrich Müller reprezintă alte exemple în sprijinul acestei idei, aceștia construindu-și o identitate proprie de transilvănean prin desconsiderarea *celuilalt*, utilizând paradigma *eu-și-el*.

Dincolo însă de tensiunile ce apar în urma conviețuirii într-un spațiu comun, nu numai geografic dar și plin de influențe interculturale, firești într-o cultură hibridă, o cultură-mozaic, cum este cea transilvăneană, în care definirea unei identități este vitală, cărturarii germani transilvăneni ai secolului XIX, prin lucrările lor au plasat cultura populară românească pe harta culturii europene aducându-și, astfel o contribuție deosebit de importantă la studiul ei, dar și definindu-și identitatea de transilvăneni.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

I. BIBLIOGRAFIA OPERELOR STUDIATE

- FISCHER, Ludwig Vinzenz: *Die romänische Literatur in Deutschland. Ein Repertorium*. În: *Romänische Revue*, nr. 1-5, Viena, 1886.
- HALTRICH, Josef: *Sächsische Volksmärchen aus Siebenbürgen*. Berlin: Springer 1856.
- HINȚESCU, Iosef Carl: *Proverbele românilor*. Ediție îngrijită de Ctin Negreanu și Ion Bratu. Timișoara: ed. Facla 1985.
- MARLIN, Josef: *Literatur der Rumunen oder Walachen*. În: *Oesterreichische Blätter für Literatur und Kunst*, nr. 129 Viena, 1846.
- MARLIN, Josef: *Horra*. În: *Ausgewählte Schriften*, ediție îngrijită de Astrid Connerth, București: Editura de Stat 1958.
- MARLIN, Josef: *Kindheit und Jugend*. În: *Ausgewählte Schriften*, Ediție îngrijită de Astrid Connerth, București: Editura de Stat 1958.
- MARLIN, Josef: *Wanderungen im Westlichen Siebenbürgen*. În: *Österreichische Blätter für Literatur, Kunst, Geschichte, Geographie, Statistik und Naturkunde*, an IV, nr. 152, 157, 160, 165, 172, Viena, 1847.
- MÖCKESCH, Martin Samuel: *Romänische Dichtungen ins Deutsche übersetzt*. Sibiu: ed. Theodor Steinhausen 1851.
- MÖCKESCH, Martin Samuel: *Beweise für die celtische Abstammung der Walachen oder Rumänen, besonders derer, welcher in Grossfürstenthume Siebenbürger leben*. Sibiu: Th. Steinhaußen 1867.
- MÜLLER, Franz: *Siebenbürgische Sagen*. Brașov: ed. a II-a, Viena: ed. C. Graeser 1885.
- MÜLLER, Franz: *Siebenbürgische Sagen*. Brașov: ed. J. Gött 1857.
- MÜLLER, Franz: *Beiträge zur Geschichte des Hexenglaubens und des Hexenprozesses in Siebenbürgen*, Braunschweig: ed. Schwetschke & Sohn 1854.
- OBERT, Franz: *Basme și legende românești din Ardeal*. Ediție îngrijită de Ioan Taloș Cluj-Napoca: ed. Argonaut 2010.
- OBERT, Franz: *Die Mokbanen und ihre Heerden*. În: *Das Ausland*. Augsburg, 1856, pp. 333-334.
- OBERT, Franz: *Sächsische Lebensbilder*. Viena: ed. Carl Graeser 1896.
- OBERT, Franz: *Stephan Ludwig Roth. Sein Leben und seine Schriften. Bd. 1: Stephan Ludwig Roths Leben*. Wien 1896.
- OBERT, Franz: *Rumänische Märchen und Sagen aus Siebenbürgen*. Sibiu: ed. Krafft 1925.
- PREXL, Robert: *Rumänische Volksromanzen*. *Zeitschrift für Volkskunde*, vol. 3, Leipzig, 1890/91, pp. 300-301.
- PREXL, Robert: *Der Aberglaube. Besprechungsformeln der Rumänen in Siebenbürgen*. În: *Zeitschrift für Volkskunde*, sub îngrijirea dr. Edmund Veckenstedt. vol. 1, caietele 4 și 5, Leipzig, 1889, vol. 2, caietele 1, 2, 4, 5, Leipzig, 1890.
- PREXL, Robert: *Descânțete din Ardeal*. În: *Convorbiri literare*, nr. 4, 5, 7, an XXV, București, 1891.
- PREXL, Robert: *Geburts- Und Totengebräuche Der Rumänen In Siebenbürgen*. În: *Globus – Illustrierte Zeitschrift für Länder- und Völkerkunde*, vol. 55, nr.4, pp. 59-62 și vol. 57, nr. 2, Braunschweig, 1890, sub îngrijirea Dr. Emil Deckert, pp. 26-30.

-
- SCHMIDT, Tibolt, Dr.: *Az erdélyi oláh kérdés és Nagy-Románia*. Budapest: ed. Terminus 1920.
- SCHMIDT, Tibolt: *A katona a hazai oláh népköltészetben*. În: *Ethnographia*, Budapest, 1915, pp. 288-299.
- SCHMIDT, W: *Das Jahr und seine Tage in Meinung und Brauch der Rumänen Siebenbürgens*. Sibiu: ed. A. Schmiedicke 1866.
- SCHMIDT, Tibolt: *Adalékok a hazai oláhság temető-kultuszához*. În: *A Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának Értesítője*, nr. 15, Budapest, 1914, pp. 132-161.
- SCHMIDT, Tibolt: *Colindatul românilor din Transilvania*, număr man.(?)89, format A5, Arhivele naționale Sibiu.
- SCHMIDT, Tibolt: *Turca în comitatul Hunedoarei*. În: *Transilvania. Revista Asociațiunii pentru literatură română și cultura poporului roman*. nr. II, an XLII, martie-aprilie, 1911, Sibiu: ed. Asociațiunii 1911.
- SCHMIDT, Wilhelm: *Das Jahr und seine Tage in Meinung und Brauch der Rumänen Siebenbürgens*. În: *Österreichische Revue*, vol. 1, Viena: ed. Carl Gerold's Sohn, 1865.
- SCHULLER, Johann Karl: *Aus der Walachei. Romänische Gedichte und Sprichwörter*. Sibiu: ed. Th. Steinhausen, 1851.
- SCHULLER, Johann Karl: *Aus meinem Leben*. În: *Saechsische Hausfreund*, Brașov: ed. E. von Trauschenfelds 1860, pp.41-49.
- SCHULLER, Johann Karl: *Aus Siebenbürgens Vorzeit und Gegenwart*. Sibiu: ed. Th. Steinhausen 1857.
- SCHULLER, Johann Karl: *Über einige merkwürdige Volksagen der Rumänen*. Sibiu: ed. Th. Steinhausen 1847.
- SCHULLER, Johann Karl: *Kolinda, eine Studie über rumänische Weihnachtslieder*. Sibiu: ed. Th. Steinhausen 1860.
- SCHULLER, Johann Karl: *Über die Eigenheiten der siebenbürgisch-sächsischen Mundart und ihr Verhältnis zur hochdeutschen Sprache*. *Archiv für die Kenntnis von Siebenbürgens Vorzeit und Gegenwart*, vol. I, Sibiu: Martin Edler & Hochmeister 1841, pp. 104-105.
- SCHULLER, Johann Karl: *Rumänische Volkslieder*, Sibiu: ed. Th. Steinhausen 1859.
- SCHULLERUS, Adolf: *Tipologia Basmelor Românești și a variantelor lor*, colecția Mythos, București: ed. Saeculum 2006.
- SCHULLERUS, Adolf: *Prefața autorului la ediția din 1926*. În: *Scurt tratat de etnografie a sașilor din Transilvania*, București: ed. Meronia 2003, pp. 17-18.
- SCHULLERUS, Pauline: *Rumänische Volksmärchen aus dem mittleren Harbachtale, im Anhang aus dem Altal*. Ediție îngrijită de W. Brednich și I. Taloș. București: ed. Kriterion 1977.
- SCHULLERUS, Pauline: *Ein Blatt vom Lebensbaum der vier ältesten Pfarrer Schullerus im Schenker Kapitel*. În: *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, N.F. 24, 1924.
- SCHULLERUS, Pauline: *Glaube und Brauch bei Tod und Begräbnis der Rumänen im Harbachtale*. În: *Zeitschrift des Vereins für Volkskunde*, Berlin: ed. Behrend & Co. 1912.
- SCHULLERUS, Pauline: *Pflanzen im Kriegsglauben und Brauch. Zur 100.Versammlung der Gesellschaft der Naturfreunde in Kronstadt*. În: *Landwirtschaftliche Blätter für Siebenbürgen*, nr. 43 1915.
- SCHULLERUS, Pauline: *Pflanzen in Glaube und Brauch der Siebenbürger Sachsen*. În: *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, NF 40, caiet 1, 2, Sibiu: ed. Franz Michaelis 1916-1921.
- SCHULLERUS, Pauline: *Umfrage über siebenbürgisch-sächsische Pflanzennamen*. În: *Korrespondenzblatt des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, nr. 33, 1910.
- SCHUSTER, Friedrich Wilhelm: *Über das wallachische Volkslied din Aus meinem Leben*. Ediție îngrijită de Horst Schuller ANGER, București: ed. Kriterion 1981.
- SIGERUS, Emil: *Reisehandbuch für Grossromänien*. Berlin: ed. Rüdiger 1925.

-
- SIGERUS, Emil: *Romänische Frauenarbeiten*. În: *Siebenbürgisch- Deutsches Tageblatt*, nr. 9449, an XXXII, 18 ianuarie 1905.
- SIGERUS, Emil: *Romänische Kretinzen*. Apud Petranu, Coriolan: *Emil Sigerus și arta transilvană*. În: *Luceafărul*, nr. 4-5, 1944, p. 170.
- SIGERUS, Emil: *Romänische Volkskunst* În: *Sieb. Deutsches Tageblatt*, Nr. 15703, 31 octombrie 1925, An 52.
- WLISLOCKI, Heinrich von: *Aus dem Leben der Siebenbürger Rumänen* (Sammlung gemeinverständlicher wissenschaftlicher Vorträge, NF 87, Serie 4), Hamburg: ed. F. Richter 1889.

II. BIBLIOGRAFIE SECUNDARĂ

- APPADURAI, Arjun: *Global Ethnoscapes: Notes and Queries for a Transnational Anthropology*. În: Richard G. FOX (ed.): *Recapturing Anthropology. Working in the Present*. Santa Fe, New Mexico: School of American Research Press 1991.
- APPADURAI, Arjun: *Patriotism and Its Future*. În: *Public Culture*. Durham: Duke University Press 1993.
- BACHMANN-MEDICK, Doris: *Beobachten als poetogene Struktur. Zur kulturanthropologischen Signifikanz eines literarischen Fallbeispiels*. În: Rüdiger ZYMNER, Manfred ENGEL: *Anthropologie der Literatur. Poetogene Strukturen und ästhetisch-soziale Handlungsfelder*. Paderborn: Mentis 2004.
- BACHMANN-MEDICK, Doris: *Cultural Turns. Neuorientierungen in den Kulturwissenschaften*. Hamburg: ed. Rowohlt Reinbek bei Hamburg 2006.
- BACHMANN-MEDICK, Doris: *Culture as Text: Reading and Interpreting Cultures*. În: Birgit Neumann, Ansgar Nuenning (edit.): *Travelling Concepts for the Study of Culture*. Berlin, New York: de Gruyter 2010, pp. 99-118.
- BACHMANN-MEDICK, Doris: *Kulturelle Texte und interkulturelles (Miß) Verstehen*. În: *Kultur als Text*. Basel: ed. A. Francke 2004.
- BACHMANN-MEDICK, Doris: *Writing Culture – ein Diskurs zwischen Ethnologie und Literaturwissenschaft*. În: *Zeitschrift für Literaturwissenschaften*. nr. 4, Nürnberg: Kea-edition 1992, pp. 1-20.
- BALOGH, F. András: *Ideea alterității în literatura germană din spațiul carpatic*. Cluj-Napoca: ed. Presa Universitară Clujeană 2010.
- BÂRLEA, Ovidiu: *Istoria folclorică românești*. București: Editura Enciclopedică Română 1974.
- BÂRLEA, Ovidiu: *Poetică folclorică*. București: ed. Univers 1979.
- BEDEUS, Erna: *Emil Sigerus - Sein Leben und sein Werk*, București: ESPLA 1958.
- BERDAN, Lucia: *Studiu introductiv*. În: Candrea, I. A: *Folclorul medical român comparat*, Iași: ed. Polirom 1999.
- BHABHA, Homi: *Die Verortung der Kultur*. Tübingen: ed. Stauffenburg 2000.
- BHABHA, Homi: *The Location of Culture*. Londra: ed. Routledge 1994.
- BHABHA, Homi: *How Newness Enters the World. Postmodern Space, Postcolonial Times and the Trials of Cultural Translation*. În: *Location of Culture*, New York: ed. Routledge 1994.
- BITTLINGER, Arnold: *Es war einmal. Grimms Märchen im Lichte von Tiefenpsychologie und Bibel*, vol. 1, ed. Metanoia Kindhausen 2005.
- BLAGA, Lucian: *Trilogia culturii*, București: ed. Pentru Literatură Universală 1969, p. 243.
- BOGDAN-DUICĂ, Gheorghe: *Alt folclorist saxo-român: Fr. W. Schuster*. În: *Gândirea*, nr. 10, Cluj, 1922;

-
- BOGDAN-DUICĂ, Gheorghe: *Poesie populară. Un manuscript*. În: *Societatea de mâine, Revistă socială pentru problem sociale și economice*. An II, nr. 18, Cluj, 1925.
- BREDNICH, Rolf Wilh; TALOȘ, Ion: *Cuvânt înainte la volumul Schullerus, Pauline: Rumänische Volksmärchen aus dem mittleren Harbachtale, im Anhang aus dem Alltal*, București: ed. Kriterion 1977.
- BUGNARIU, Teofil: *Bibliografia materialelor etnografico-folclorice românești din publicații maghiare*, Cluj-Napoca: ed. Mega 2013, pp. 198-199.
- CANDREA, Ion-Aurel: *Folclorul medical român comparat*, Iași: ed. Polirom 1999.
- CARACOSTEA, Dumitru: *Izvoarele poemei Luceafărul*. În: *Convorbiri literare*, an 58/1926, p. 265.
- CLIFFORD, James: *Routes. Travel and Translation in the Late Twentieth Century*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press 1997.
- CLIFFORD, James: *Über ethnographische Autorität*. În: editori Eberhard Berg, Martin Fuchs *Kultur, soziale Praxis, Text. Die Krise der ethnographischen Repräsentation*. Frankfurt am Main: ed. Suhrkamp 1993, pp. 109-157.
- CONSTANTINESCU, Viorica: *Introducere la volumul Poveștile Fraților Grimm*. București: ed. Polirom 2000.
- CUTOVA, Iordan: *Vitejiile preapiosului și preaviteazului Mihai Voivod de vistiernicul Stavrinus*. În: *Arhiva Someșană. Studii și Comunicări*, Năsăud: Muzeul Năsăudean 1972.
- DATCU, Iordan: *Dicționarul etnologilor români*, București: ed. Saeculum I.O. 2006.
- DATCU, Iordan: *Dicționarul folcloriștilor*, București: ed. Științifică și Enciclopedică 1979.
- DIACONOVICI, Constantin: *Enciclopedia română*, vol. II, Sibiu: W. Krafft 1900, p. 426.
- ELIADE, Mircea: *Mituri, Vise și Mistere*. București: ed. Univers Enciclopedic 1998.
- ENGEL, Walter: *Romänische Revue*, Timișoara, 1978.
- FINK, Gonthier-Louis; THUM, Bernd editori: *Praxis interkultureller Germanistik. Forschung-Bildung-Politik. Beiträge zum II. Internationalen Kongress der Gesellschaft für Interkulturelle Germanistik. Strassburg 1991*. München: ed. Iudicium 1993.
- FITTBOGEN, Chr. Gottfried: *Josef Marlin's Romane und Erzählungen*. În: *Klingsor*, Juli 1933, Heft 7, pp. 250-257.
- FLOREA, Virgiliu: *Un cărturar german, I. C. Hintz-Hințescu, folclorist și literat roman*. Cluj-Napoca: ed. Tradiții Clujene 2011.
- FRAZER, James George: *Creanga de aur*, vol. 1, 2, 3, București: ed. Minerva 1980.
- GEERTZ, Clifford James: *Aus der Perspektive des Eingeborenen. Zum Problem des ethnologischen Verstehens*. În: *Dichte Beschreibung. Beiträge zum Verstehen kultureller Systeme*. Frankfurt am Main: ed. Suhrkamp 1983.
- GÖLLNER, Carl: *Die Siebenbürger Sachsen in den Revolutionsjahren 1848 – 1849*. București: Editura Academiei R.S.R. 1967.
- GÖLLNER, Carl: *Adolf Schullerus*, București: ed. Kriterion 1986.
- GÖLLNER, Carl: *Franz Obert. Leben und Wirken*. În: *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*, vol. XVII/1, 1974.
- GOȚIA, Anca: *Cuvânt înainte la Scurt tratat de etnografie a sașilor din Transilvania*, București: Editura Meronia 2003.
- GOȚIA, Anca: *Zu Friedrich Wilhelm Schusters Bemühungen um die Übersetzung rumänischer Volksdichtung ins Deutsche*. În: *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*, vol. 16, nr. 1, București: ed. Academiei R.S.R. 1973.
- GOȚIA, Anca: *Preocupări ale cărturarilor germani din Banat și Transilvania pentru folclorul românesc în secolul al XIX-lea*. În: *Studii de istorie a naționalităților conlocuitoare din România și a înfrățirii lor cu națiunea română*, vol. II, București: ed. Politică 1981.

-
- GÜNDISCH, Gustav: *Müller, Friedrich, Bischof und Historiker*. În: *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950* (ÖBL). Vol. 6. Viena: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften 1975, p. 414.
- GÜNDISCH, Gustav: *Friedrich Müller der Ältere*. În: *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon* (BBKL). Vol. 6, Herzberg: ed. Bautz 1993, pp. 237–239.
- HEITMANN, Klaus: *Imaginea românilor în spațiul german: 1775-1918*. Iași: ed. Polirom 2014.
- HERDER, Johann Gottfried: *Scrieri*. București: ed. Univers 1973.
- KLEIN, Karl Kurt: *Literaturgeschichte des Deutschtums im Ausland*, Leipzig: Bibliographisches Institut AG 1939, p. 161.
- MADLY, Lorand: *Mentalități și percepții politice reflectate în poezii, cântece și pamflete ale sașilor ardeleni în perioada 1849-1860*. În: *Anuarul Institutului de Istorie G. Barițiu din Cluj-Napoca*, tom XLVI, 2007.
- MARIENESCU, Atanasie: *Poezia populară. Colinde*. Pesta: J. Herz 1859.
- MARKEL, Hanni; FLOREA, Virgiliu: *I. C. Hintz-Hințescu, Adăugiri biografice*. În: *Anuarul de folclor III-IV*, Cluj, 1984.
- MARKEL, Hanni: *Proveniența poveștilor din culegerea lui Josef Haltrich*. În: *Anuarul de folclor*, vol. II, Cluj-Napoca 1981, pp. 267-287.
- MESNIL, Marianne; POPOVA, Asia: *Etnologul între șarpe și balaur. Eseuri de mitologie balcanică*. București: ed. Paideia 1997.
- MUȘLEA, Ion: *Un sas brașovean – folclorist român: I. C. Hintz-Hințescu. Contribuțiuni bibliografice*. În: *Cercetări etnografice și de folclor*, vol. I, 1971, pp. 155-168.
- PAVELESCU, Gheorghe: *Valea Sebeșului. Monografie etno-folclorică*. vol. 3, *Restituiri*, Alba Iulia: ed. Reîntregirea 2008.
- PAVELESCU, Gheorghe: *Valea Sebeșului. Monografie etno-folclorică*, vol. 2, *Folclor*, Alba Iulia: ed. Reîntregirea 2008.
- PERVAIN, Iosif; CIURDARIU, Ana; SASU, Aurel: *Românii în periodicele germane din Transilvania. 1778-1840. Bibliografie analitică*. București: Editura Științifică și Enciclopedică 1977-1983.
- PETRANU, Coriolan: *Emil Sigerus și arta transilvană*. În: *Luceafărul*, nr. 4-5, 1944.
- PETRESCU, Cristina: *Prefață la Johann Gottfried Herder: Scrieri*. București: ed. Univers 1973.
- POP, Ioan-Aurel; BOLOVAN, Ioan: *Istoria Transilvaniei*. Cluj-Napoca: ed. Eikon 2013.
- POP, Mihai; RUXĂNDOIU, Pavel: *Folclor literar românesc*, București: Editura Didactică și Pedagogică 1978.
- PROPP, Vladimir: *Morfologia basmului*. Trad. Radu Niculescu, București: ed. Univers 1970.
- PROTZE, Helmut: *Leipzig und Siebenbürgen. Siebenbürger in Leipzig*. În: *Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde*, 19 (1996), caiet 2.
- ROTH, Stefan Ludwig: *Lupta pentru limbă în Transilvania*. București: ed. Gramar 2009.
- SAID, Edward: *Culture and Imperialism*. New York: ed. Alfred A. Knopf 1993.
- ȘĂINEANU, Lazăr: *Istoria filologiei române*, București: ed. Librăriei Socecu 1892.
- SCHOTT, Arthur; SCHOTT, Albert: *Basmе valahe*. Prefață de Viorica Nișcov. Iași: ed. Polirom 2003; SCHOTT, Arthur; SCHOTT, Albert: *Rumänische Volkserzählungen aus dem Banat. Märchen, Schwänke, Sagen*. Ediție îngrijită de Rolf Wilh. Brednich și. Ion Taloș. București: ed. Kriterion 1975.
- STERN, Bernhard: *Medizin, Aberglaube und Geschlechtsleben in der Türkei*. Berlin: ed. von H. Barsdorf 1903.
- TĂSLĂUANU, Octavian: *Cătră cetitor*. În: *Transilvania*, nr. 1, Brașov, 1914.
- TATE, Cecil: *The Search for a Method in American Studies*. Minneapolis: University of Minnesota Press 1973.

-
- TEODORESCU, Gheorghe Dem.: *Cercetări asupra proverbelor române. Cum trebuie culese și publicate*. București: Noua tipografie a laboratorilor români 1877.
- TROESTER, Johann: *Das Alt und Neu Teutsche Dacia. Das ist: Neue Beschreibung des Landes Siebenbürgens*. Sibiu/Nürnberg: Christoph Gerhard 1666.
- TURK, Horst: *Alienität und Alterität als Schlüsselbegriffe einer Kultursemantik. Zum Fremdeheitsbegriff der Übersetzungsforschung*. În: Alois WIERLACHER (ed.): *Kulturthema Fremdheit. Leitbegriffe und Problemfelder kulturwissenschaftlicher Fremdeheitsforschung*. München: ed. Iudicium 1993.
- TURNER, Victor: *Das Liminale und das Liminoide in Spiel, Fluß und Ritual. Ein Essay zur vergleichenden Symbologie*. În: *Vom Ritual zum Theater. Der Ernst des menschlichen Spiels*, Frankfurt am Main: ed. Campus 1989.
- TURNER, Victor: *Das Ritual. Struktur und Anti-Struktur*. Frankfurt am Main: ed. Campus 1989.
- WITTSTOCK, Joachim: *Relații culturale dintre românii și sașii transilvăneni în anii 1800-1918*. În: *Studii de istorie a naționalităților conlocuitoare din România și a înfrățirii lor cu națiunea română*, vol. II, București: Editura Politică 1976.

III. BIBLIOGRAFIE ELECTRONICĂ

- ONLINE QUERIES IN ARCHIVAL FONDS: *R 357 Schmidt Tibolt (Fond)*. URL: <https://nyr.eleveltar.hu/MNLQuery/detail.aspx?ID=5804>, data accesării: 04.10.2015.
- OPITZ, Martin: *Zlatna sau Despre cumpăna dorului. Odă românilor*. Breslau, 1690, URL: <https://tipariturromanesti.wordpress.com/2012/11/22/martin-opitz-zlatna-sau-despre-cumpana-dorului-1623-oda-romanilor>, data accesării: 22.03.2016
- SCHULLERUS, Adolf: *Haltrich, Josef*. În: *Allgemeine Deutsche Biographie*, vol. 49 (1904), pp. 734-736, URL: <https://www.deutsche-biographie.de/gnd116421207.html#adbcontent>; data accesării: 05.01.2013.
- STANCIU, Măriuca: *Gaster, Moses*. URL: http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Gaster_Moses, data accesării: 10.12.2015.